ORHEIUL VECHI
REZERVAȚIA CULTURAL-NATURALĂ

Institutul
de Cercetări
Bioarheologice
și Etnoculturale

Revista

de Arheologie, Antropologie și Studii interdisciplinare

Journal of Archaeology, Anthropology and Interdisciplinary Studies

5

2023

COLEGIUL EDITORIAL

Prof. Paul PETTITT, editor onorific (Marea Britanie)

Dr. Angela Simalcsik, editor responsabil (România, Republica Moldova)
Dr. Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ (Finlanda, România)
Dr. Cristian Eduard Ștefan (România)
Dr. Daniel GARVĂN (România)
Dr. Alin Frînculeasa (România)
Dr. Denis Topal (Republica Moldova)

COLEGIUL DE REDACȚIE/PEER-REVIEW

Dr. Angela SIMALCSIK, redactor responsabil (România, Republica Moldova)
Prof. Paul PETTITT (Marea Britanie)
Dr. Mircea ANGHELINU (România)
Dr. Denis TOPAL (Republica Moldova)
Dr. Gabriel VASILE (România)
Dr. Vasile DIACONU (România)
Dr. Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ (Finlanda)
Dr. Vitaliy S. SINIKA (Moldova)
Dr. Valentin DUMITRAȘCU (România)
Dr. Lucian MUNTEANU (România)
Cristina-Elena CORDOȘ (România)
Dr. Mariana COCIERU (Republica Moldova)
Dr. Ioan Sebastian BRUMĂ (România)
Dr. Lavinia GRUMEZA (România)
Dr. Ștefan HONCU (România)
Dr. Raluca KOGĂLNICEANU (România)
Dr. George BODI (România)
Dr. Dorina ONICĂ (Republica Moldova)

Ion CIOBANU, secretar de redacție (Republica Moldova)
Dr. Alin FRÎNCULEASA (România)
Dr. Cristian Eduard ȘTEFAN (România)
Dr. Ștefan VASILE (România)
Dr. Daniel GARVĂN (România)
Dr. Roxana MUNTEANU (România)
Dr. doc. Oksana HRYTSYUTA (Ucraina)
Dr. Dmitriy KIRICENKO (Azerbaidjan)
Dr. Alexandru BERZOVAN (România)
Dr. Andrei COROBCEAN (Republica Moldova)
Marian LIE (România)
Dr. Lilia DERGACIOVA (Austria)
Dr. Robert Daniel SIMALCSIK (România)
Dr. Cătălin-George FEDOR (România)
Dr. Victor COJOCARU (România)
Dr. Bogdan-Stelian HAIDUC (România)
Dr. Vlad VORNIC (Republica Moldova)

Dr. Bianca PREDA-BĂLĂNICĂ, concept grafic, traducător, corector de limba engleză, limba franceză și limba română (România)
Dr. Denis TOPAL, concept copertă (Republica Moldova)
Alexandru KOVÁCS, traducător, corector de limba engleză, limba franceză și limba germană (România)
Dr. Mihail BĂȚ, machetare și aranjare în pagină (Republica Moldova)

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de autori.
Editorial board is not reponsible for the opinions expressed by authors.

Toate lucrările publicate în Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) sunt recenzate de specialiști în domeniu (peer-reviewed journal).

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este publicația anuală a Institutului de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale (ICBE) din Chișinău.

Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare (RAASI) este indexată în bazele de date internaționale CEEOL și ERIHPLUS.

CC BY NC SA

Editare și tipar: Bons Offices

ISSN: 2587-3768
E-ISSN: 2587-3776
Chișinău 2023

Cuprins

STUDII // MATERIALE // NOTE

Marian Cosac

Istvan Dènes and the archaeological research of the Vârghiș Gorges karst (Harghita County, Romania)

Dénes István és a Vargyas-karszt régészeti kutatása (Hargita megye, Románia)

Istvan Dènes și cercetarea arheologică a carstului din Cheile Vârghișului (județul Harghita, România) 7

Ihor Pistruil

Note about angle transverse burins in collection of the Upper Palaeolithic settlement Anetivka II (Mykolaiv Oblast, Ukraine)

Notă despre burinele transversale de unghi din colecția de piese descoperite în așezarea din paleoliticul superior Anetivka II (Regiunea Mykolaiv, Ucraina) 21

Alla Hlavenchuk, Oksana Hrytsiuta

An original technological approach for the figuration of zoomorphic figurines at the Late Palaeolithic settlement of Anetivka 2 (Ukraine)

O abordare tehnologică originală pentru realizarea statuetelor zoomorfe în situl Paleolitic final de la Anetivka 2 (Ucraina) 29

Mădălina Stănescu

Materialul litic cioplit descoperit în așezarea neolitică de la Coroteni – punct „Cetățuia" (comuna Slobozia Bradului, județul Vrancea)

The knapped lithic material discovered in the Neolithic settlement at Coroteni, „Cetățuia" Point (Slobozia Bradului commune, Vrancea County) 45

Andreea Bîrzu, Cristian Eduard Ștefan

Notă privind două vase de lut descoperite în așezarea gumelnițeană de la Glina-*La Nuci*

Note concerning two clay vessels discovered in the Gumelnița settlement from Glina-La Nuci 55

Svitlana V. Ivanova

Yamna/Budzhak Culture of North-West Pontic region: classification and typology of pottery

Cultura Iamnaia/Bugeac din regiunea nord-vest pontică: clasificarea și tipologia vaselor ceramice 67

Bianca Preda-Bălănică, Angela Simalcsik, Elena Rența
O reevaluare a descoperirilor arheologice din tumulii II și III de la Ciulnița (județul Ialomița, România)
A re-evaluation of the archaeological discoveries of mounds II and III from Ciulnița (Ialomița County, Romania) 91

Dmitriy A. Kirichenko
Palaeoanthropological note about Buzeyir necropolis (Southeastern Azerbaijan)
Notă paleoantropologică despre necropola Buzeyir (sud-estul Azerbaidjanului) 159

Alexandru Berzovan, Angela Simalcsik, Constantin Aparaschivei
Trei morminte inedite aparținând culturii Poienești-Lucașeuca descoperite la Mihoveni-*Cahla Morii* (com. Șcheia, jud. Suceava, România)
Three new graves belonging to the Poienești-Lucașeuca Culture discovered at Mihoveni-Cahla Morii (Șcheia commune, Suceava County, Romania) 167

Adrian Adamescu, Gabriel Jugănaru, Tudor Mandache, George Nuțu
Consolation in death. Three cameos from the Roman necropolis of Barboși
Consolare în moarte. Trei camee din necropola romană de la Barboși 197

Ana Honcu
Epigraphy and the use of ArcGIS to analyse inscriptions. A case study
Epigrafia și utilizarea ArcGIS pentru analiza inscripțiilor. Studiu de caz 215

Lucian Munteanu, George-Dan Hânceanu, Nicoleta Vornicu
Notă asupra compoziției unor monede romane din colecția Muzeului de Istorie Roman
Note on the composition of several Roman coins from the collection of the Roman History Museum 229

George-Dan Hânceanu
Morminte de incinerație din secolele II-III d. Hr. descoperite la David (jud. Neamț, România)
Cremation graves from the 2nd-3rd centuries AD discovered at David (Neamț County, Romania) 237

Dmitriy A. Kirichenko
Note about one case of cranial trepanation from catacomb burial of Mingachevir (Azerbaijan Republic)
Notă despre un caz de trepanație craniană dintr-un mormânt în catacombă de la Minghachevir (Republica Azerbaidjan) 259

Robert Daniel Simalcsik

Indicatori demografici și ocupaționali la două populații ce aparțin culturii Sântana de Mureș - Cerneahov (Mihălășeni, jud. Botoșani și Valea Seacă, jud. Vaslui)

Demographical and occupational markers of two populations belonging to Sântana de Mureș - Chernyakhov Culture (Mihălășeni, Botoșani County and Valea Seacă, Vaslui County) 267

Geanina A. Butiseacă, Vasile Diaconu, Maria Ilie, Iuliana Vasiliev

The transition from the Mediaeval Warming Period to the Little Ice Age in northeastern Romania (Târgu Neamț, *La Damian* site)

Tranziția de la perioada medievală de încălzire la Mica Eră Glaciară în nord-estul României (Târgu Neamț, situl La Damian) 279

Angela Simalcsik, Robert Daniel Simalcsik

Primul caz de amputare din România medievală

The first case of amputation in Mediaeval Romania 295

Franceska Știrbu, Gabriel Vasile

Beneath the surface: Uncovering the social and biological significance of contemporary multiple burials in a Mediaeval sample from Wallachia

Dincolo de suprafață: descifrarea semnificațiilor sociale și biologice ale înhumărilor contemporane multiple dintr-un eșantion din perioada medievală din Țara Românească 327

Andreea Toma, Gabriel Vasile

Abnormalities of the first cervical vertebra in a Muslim community from Dobruja (Southeastern Romania): a case study

Anomalii ale primei vertebre cervicale la o comunitate musulmană din Dobrogea (sud-estul României): un studiu de caz 363

Cătălin-George Fedor

Raporturi interconfesionale într-o comunitate rurală moldovenească

Interconfessional relations in a rural Moldavian community 377

RECENZII // PREZENTĂRI DE CARTE

Done Șerbănescu

Necropole eneolitice din Câmpia Dunării

Cristian Eduard Ștefan 385

Norme de redactare / Publishing Rules 388

Raasi 5/2023, 167-195.

Trei morminte inedite aparținând culturii Poienești-Lucașeuca descoperite la Mihoveni-*Cahla Morii* (com. Șcheia, jud. Suceava, România)

Alexandru Berzovan[1]*, Angela Simalcsik[2]*, Constantin Aparaschivei[3]

Rezumat. În anul 2017, în situl Mihoveni-*Cahla Morii* au fost descoperite din întâmplare două morminte de incinerație de tip Poienești-Lucașeuca. Prin acest studiu dorim să introducem aceste descoperiri în literatura de specialitate, precum și o a treia înmormântare, descoperită în urma cercetărilor arheologice efectuate în anul 1990 de regretata arheoloagă Paraschiva Victoria Batariuc, cercetătoare la Muzeul Național al Bucovinei din Suceava. Cele trei morminte au fost descoperite în partea de nord-vest a sitului, în sectorul A, unde se pare că se afla necropola. Mormintele datează la limita dintre fazele Latene C2 și D1, cu alte cuvinte în ultimul sfert al secolului al II-lea î. Hr.
Cuvinte cheie: epoca târzie a fierului, necropolă, morminte de incinerație, cultura Poienești-Lucașeuca, bastarni.

Three new graves belonging to the Poienești-Lucașeuca Culture discovered at Mihoveni-*Cahla Morii* (Șcheia commune, Suceava County, Romania). In 2017, two Poienești-Lucașeuca type cremation burials were accidentally discovered in the Mihoveni-Cahla Morii site. Through this study, we want to introduce these discoveries into the specialised literature, as well as a third burial, found as a result of archaeological research carried out in 1990 by the late archaeologist Paraschiva Victoria Batariuc who worked at the National Museum of Bukovina in Suceava. The three tombs were discovered in the north-western part of the site, in sector A, where the necropolis was apparently located. The tombs date to the balance between Latene C2 and D1, in other words, in the last quarter of the 2nd century BC.
Keywords: Late Iron Age, necropolis, incineration graves, Poienești-Lucașeuca Culture, bastarnae.

[1] Institutul de Arheologie, Academia Română Filiala Iași, Iași, România; berzovanalexandru@gmail.com.
[2] Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov", Academia Română Filiala Iași, Iași, România; Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi", Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Chișinău, Republica Moldova; angellisimal@gmail.com.
[3] Muzeul Național al Bucovinei, Suceava, România; costi_costi0@yahoo.com.
* Autor corespondent: berzovanalexandru@gmail.com; angellisimal@gmail.com.

CC BY NC SA

Introducere

Situl arheologic de la *Cahla Morii* se află situat în zona centrală a Podișului Sucevei, în raza satului Mihoveni din comuna suburbană Șcheia, aflată la periferia vestică a municipiului Suceava. Ocupă o terasă înaltă de pe malul drept al râului Suceava, la altitudini cuprinse între circa 280-285 m, dominând atât zona de luncă inundabilă a Sucevei, cât și valea pârâului Hușleag care o mărginește spre sud și vest. Existența unor pante abrupte spre nord, vest, sud și parțial spre est conferă acestei terase aspectul unui promontoriu (**Pl. I/1-2**; **Pl. II**). Condițiile favorabile de mediu explică în mare parte de ce mai multe comunități umane, în diferite perioade preistorice și istorice, au decis să se așeze aici.

Semnalat pentru prima dată în anul 1971 de către arheologul Mircea Ignat, situl a beneficiat de șase campanii de cercetări arheologice, în anii 1973, 1975, 1981, 1990, 2001 și 2002. În acest mod, au fost identificate urme de locuire din perioada paleolitică (Gravettian), neo-eneolitică (culturile Ceramicii Liniare, Precucuteni III, Cucuteni A, B1 și B2), epoca bronzului (culturile Costișa și Noua), prima epocă a fierului (cultura Gava), a doua epocă a fierului (cultura Poienești-Lucașeuca), cultura Sântana de Mureș-Černjachov și Evul Mediu (Ursulescu, Batariuc 1978; 1979; Batariuc, Niculică 2000; Batariuc, Gogu, Amarandei 2002; Aparaschivei, Aparaschivei 2018).

Din nefericire, malurile abrupte ce mărginesc situl au fost și sunt utilizate de către localnicii din Mihoveni și alte sate învecinate drept carieră de lut. De asemenea, așezarea este secționată de un drum folosit de utilajele de mare tonaj pentru a ajunge în albia râului Suceava. Aceste lucruri au cauzat ample distrugeri, favorizând și accelerând procesele de eroziune ale terasei. Excavațiile rezultate sunt adeseori umplute cu deșeuri menajere, creând un peisaj dezolant.

În luna aprilie a anului 2017, cu ocazia unei recunoașteri de teren, C. Aparaschivei a observat în malul drept al drumului de balastieră două vase situate la adâncime similară, la circa 1 m distanță unul de celălalt. Întrucât peretele de pământ era în curs de prăbușire, după obținerea autorizației eliberate de Comisia Națională de Arheologie[4] s-a decis recuperarea materialelor. Într-o primă etapă, s-a îndreptat malul în vederea obținerii unui profil stratigrafic (**Pl. III/1**). S-a observat că cele două vase, specifice culturii Poienești-Lucașeuca, reprezintă două urne cu resturi de incinerație, depuse în două gropi distincte. Ulterior, vasele cu tot inventarul lor păstrat au fost extrase prin casetare.

Piesele au fost transportate la Laboratorul de Restaurare al Muzeului Național al Bucovinei din Suceava, unde s-a reușit restaurarea parțială a vaselor și stabilizarea

[4] Mulțumim domnului C.S. I dr. B.-P. Niculică pentru ajutorul oferit cu această ocazie.

majorității pieselor metalice. Din păcate, fibula din fier din ceea ce am numit convențional mormântul 1/2017 nu a putut fi recondiționată, fiind într-o stare puternică de degradare.

Prin prezentul studiu ne propunem să introducem în circuitul științific cele două morminte de tip Poienești-Lucașeuca descoperite în anul 2017, aducând totodată în discuție și un al treilea mormânt, descoperit de către regretata Paraschiva Victoria Batariuc cu ocazia cercetărilor sistematice din anul 1990, rămas inedit în depozitele muzeului sucevean.

Descrierea mormintelor

Mormântul 1/2017 (**Pl. IV/1-7**)

Descriere generală

A fost descoperit accidental în anul 2017 ca urmare a prăbușirii unui mal de pământ în marginea nord-vestică a stațiunii. Pe profil se observă vag conturul gropii. Inventarul mormântului constă dintr-un vas-urnă în care se aflau resturile cremației și o fibulă de fier cu resort bilateral, trecută prin foc. Drept capac a fost folosit un vas-castron, din care a fost recuperat un singur fragment. Au mai fost recuperate și alte trei fragmente ceramice de la un alt vas.

Descrierea inventarului

1. *Urnă*. Tip: oală globulară (fragmentară, circa 80%); buza ruptă; fundul ușor convex, fără talpă. Tehnică: vas lucrat manual; ars reducător; lustruit la exterior, interiorul bine netezit. Dimensiuni[5]: Ø gurii de 8,5 cm; Ø gât de 13,5 cm; Ø median de 21,3 cm; Ø fund de 9,5 cm; H. totală păstrată de 21,6 cm; H. superioară păstrată de 10 cm; H. inferioară de 11,6 cm; Gr. pereților de 0,5-0,6 cm. Aspect: pastă de culoare negricioasă; rugozitate scăzută; duritate accentuată; cu incluziuni de nisip fin în cantitate medie. Ornamente: neornamentat, dar prezintă o mică șănțuire la baza gâtului (**Pl. IV/1-2**).

2. *Capac*. Tip: castron (fragmentar, circa 20%); buză fațetată. Tehnică: lucrat manual; ars reducător; ușor lustruit. Dimensiuni: Ø gurii de 20 cm; Gr. pereților de 0,5-0,6 cm. Aspect: pastă de culoare negricioasă; rugozitate scăzută; duritate accentuată; incluziuni de nisip fin în cantități moderate. Ornamente: neornamentat (**Pl. IV/5**).

3. *Fibulă fragmentară de fier de schemă Latene mijlocie, cu resort bilateral*. A fost descoperită în interiorul urnei, alături de resturile cinerare. Starea de conservare este precară, piesa fiind puternic arsă, corodată și ruptă în mai multe fragmente.

[5] În ceea ce privește dimensiunile, în text s-au folosit următoarele prescurtări: Ø – diametru, H. – înălțime, Gr. – grosime.

Gradul puternic de mineralizare nu a permis restaurarea. Încadrarea tipologică nu poate fi făcută cu precizie. Judecând după forma arcului, apreciem că ar putea fi vorba de tipul Kostrzewski A, Babeș II.1. Zirra 36.b. încadrabil perioadei Latene C_2 și perioadei de început a Latene-ului D_1 (Babeș 1993, p. 94-95; Zirra 2017, p. 60) (**Pl. IV/3-4**).

4. *Fragmente dintr-un alt vas ceramic*. Au mai fost recuperate trei fragmente ceramice lucrate manual, barbotinate, aparținând tot orizontului Poienești-Lucașeuca (**Pl. IV/6**).

Mormântul 2/2017 (**Pl. V/1-8**)

A fost descoperit accidental în anul 2017 ca urmare a prăbușirii unui mal de pământ în marginea nord-vestică a stațiunii. Pe profil se observă vag conturul gropii. Inventarul mormântului constă dintr-un vas-urnă în care se aflau resturile cremației. Alături de acestea s-au descoperit o fibulă de schemă Latene mijlocie de bronz, un fragment de fibulă (resort) de bronz și o verigă de formă circulară, tot de bronz, trecute prin foc. Drept capac a fost folosit un vas-castron, din care a fost recuperat un singur fragment de mici dimensiuni.

Descrierea inventarului

1. *Urnă*. Tip: oală bitronconică (fragmentară); buza evazată, fațetată, cu marginea rotunjită; fundul plat, fără talpă. Tehnică: vas lucrat manual; ars reducător; lustruit la exterior; interior bine netezit. Dimensiuni: Ø gurii de 14 cm; Ø median de 30,2 cm; Ø fund de 10 cm; H. totală păstrată de 20 cm; H. inferioară de 16 cm; Gr. pereților de 0,5-0,7 cm. Aspect: pastă de culoare negricioasă; rugozitate scăzută; duritate accentuată; incluziuni de nisip în cantitate medie. Ornamente: neornamentat (**Pl. V/1-2**).

2. *Capac*. Tip: fragmente din gura unui castron, având buza fațetată, marginea rotunjită. Tehnică: vas lucrat manual; ars reducător; lustruit la exterior. Dimensiuni: Ø gurii de 20 cm; Gr. pereților de 0,5-0,6 cm. Aspect: pastă de culoare negricioasă; rugozitate scăzută; duritate accentuată; incluziuni de nisip în cantitate redusă. Ornamente: neornamentat (**Pl. V/6**).

3. *Fibulă de schemă Latene mijlocie, confecționată din bronz*. Starea de conservare este bună, cu toate acestea lipsește o parte din resort, ca de altfel și acul. Din punct de vedere tipologic aparține unui tip (Kostrzewski G; Rustoiu 2c; Babeș II.4; Zirra 35a-b) larg răspândit în cadrul culturii Poienești-Lucașeuca (Rustoiu 1997, p. 34; Babeș 1993, p. 93; Zirra 2017, p. 59). Specifică fazei Latene D_1 (Zirra 2017, p. 59) (**Pl. V/3**).

4. *Fragment de fibulă (resort și arc), confecționată din bronz*. Întrucât avem de-a face cu un singur fragment – resortul – încadrarea tipologică ridică unele dificultăți. Cu toate acestea, judecând după dimensiunile și caracteristicile acestuia,

ne aflăm cu mare probabilitate în fața unui fragment dintr-o fibulă de schemă Latene (Tip Púchov; Babeș II.2; Zirra 29), categorie bine atestată în arealul culturii Poienești-Lucașeuca (Babeș 1993, p. 92, 91/Abb. 24; Zirra 2017, p. 54). Specifică fazei Latene C_2 (Zirra 2017, p. 54) (**Pl. V/5**).

5. *Verigă de formă circulară, confecționată din bronz*. Aparține unui tip comun, larg întâlnit. În ce privește funcționalitatea, aceste verigi se puteau monta pe centură pentru atârnarea unor obiecte, dar puteau fi utilizate drept inel de deget (Babeș 1993, p. 112; Babeș, Iarmulschi 2020, p. 123). În arealul culturii Poienești-Lucașeuca ele apar atât în morminte de bărbați, cât și în cele de femei (Babeș, Iarmulschi 2020, p. 75-76) (**Pl. V/4**).

Mormântul 3/1990 (**Pl. V/9**)

A fost descoperit cu ocazia cercetărilor realizate de către P.-V. Batariuc, în apropierea drumului de acces la balastieră, deci în vecinătatea zonei de unde au fost salvate M1 și M2/2017. Inventarul recuperat constă dintr-un singur vas, un castron folosit pe post de urnă și resturile incinerației.

Descrierea inventarului

1. *Urnă*. Tip: castron; de formă tronconică având pereții ușor arcuiți spre exterior; buza evazată, fațetată, cu marginea rotunjită; fundul plat, fără talpă. Tehnică: vas lucrat manual; ars în atmosferă mixtă; bine lustruit pe ambele părți. Dimensiuni: Ø gurii de 28,9 cm; Ø fund de 10,5 cm; H. totală de 12,2 cm; Gr. pereților de 0,6-0,9 cm. Aspect: pastă de culoare brun-negricioasă; rugozitate scăzută; duritate accentuată; prezintă ca incluziuni nisip în cantitate redusă. Ornamente: neornamentat (**Pl. V/9**).

Etapele analizei antropologice

Resturile osteologice descoperite la Mihoveni-*Cahla Morii* au fost curățate, cântărite și categorisite după dimensiuni și regiuni anatomice, urmărindu-se identificarea dublurilor, pentru a decela eventuala prezență a mai multor indivizi în fiecare înmormântare/urnă. S-a stabilit lateralitatea elementelor scheletice pare și starea de reprezentare a fiecărui schelet.

Vârsta biologică în momentul decesului a fost estimată după grosimea tăbliei calotei craniene (Holck 1997/2008, p. 66, fig. 10), uzura coroanelor dentare, gradul de obliterare a suturilor craniene și modificările țesutului spongios din epifizele oaselor lungi (Brothwell 1989; McKinley, Roberts 1993; Buikstra, Ubelaker 1994; Mays 1998, p. 205-224). Pentru determinarea sexului s-a luat în considerație, în principal, grosimea peretelui osos cranian și postcranian, folosind metoda elaborată de N. G. Gejvall în anul 1963 și recomandată de J. Wahl în anul 1996 (Wahl 1996), după cum urmează: la nivelul frontalului, parietalelor și occipitalului,

inclusiv în proximitatea suturilor coronală, sagitală și lambdoidă (grosimea 1a); la nivelul occipitalului, în regiunea eminenței cruciforme (grosimea 1b); la nivelul diafizei femurului (grosimea 2), humerusului (grosimea 3c) și radiusului (grosimea 4). S-a ținut cont și de reliefarea inserțiilor musculare și gradul de robusticitate a osaturii.

S-au prelevat datele metrice și observațiile morfoscopice de pe fiecare fragment determinabil osos și dentar (Bondioli, Formenti, Salvadei 1994; Mckinley 2000; 2004; Brickley, Mckinley 2004; Schmidt, Symes 2008; Ubelaker 2009). A fost evaluată prezența/absența traumatismelor produse *antemortem* și *perimortem* (Pope, Smith 2004).

Au fost urmărite gradul de incinerare, intensitatea și temperatura combustiei. Pentru resturile osoase s-a utilizat scara Red-Green-Blue (R.G.B.), formată din 12 trepte coloristice, de la os neincinerat până la os puternic calcinat (Walker, Miller, Richman 2008; Devlin, Herrmann 2008), iar pentru cele dentare, scara coloristică bazată pe experimente privind fragmentarea dintelui și modificarea culorii suprafeței rădăcinilor dentare după expunerea la temperaturi de peste 400°C (Sandholzer 2015, p. 374). Alte caracteristici urmărite au fost textura suprafeței osoase, modelul de fisurare/fracturare termică a peretelui osos, prezența/absența etapei „placare în alb", prezența/absența contorsionării, contracției, deformării și sunetului metalic în momentul ciocnirii fragmentelor (Schipman 1984; Guillon 1986; McKinley, Roberts 1993; Symes *et alii* 2012).

În final s-a dedus starea osului în momentul incinerării: a) „verde" sau proaspătă – os care în momentul incinerării este acoperit de mușchi și tegumente și are canalul medular plin, adică provenit de la defunct incinerat *in vivo* sau imediat *postmortem*; b) „uscată" sau veche – os care în momentul incinerării este deshidratat, are puține elemente organice, nu este învelit în țesut muscular și nu are măduvă, adică incinerat *postmortem*, după ce a trecut de procesul natural de descompunere a țesuturilor moi (Wells 1960; Thurman, Willmore 1981; Heglar 1984; Shipman 1984; Buikstra, Swegle 1989; Ubelaker 2009; Whyte 2001; Symes *et alii* 2012).

Date antropologice

Mormântul 1/2017M1

Starea de conservare a resturilor scheletice descoperite în M1 este satisfăcătoare.

Gradul de reprezentare. Resturile de combustie provin de la un singur individ, scheletul căruia este incomplet, fiind prezente sub 50% din elemente. Sunt reprezentate toate regiunile scheletice – craniul (frontal, parietale, occipital, temporale, zigomatice, inclusiv prin *pars petrosa* și dentiție) (**Pl. VI/1-3**), membrele

superioare și inferioare (inclusiv unele părți din palme și tălpi), coaste (**Pl. VI/9**), centura scapulară, centura pelviană și coloana vertebrală (**Pl. VI/8**).

Greutatea. După curățarea resturilor de impurități (granule mari de pământ, pietricele și fragmente de ceramică), greutatea totală a resturilor scheletice umane a ajuns la 552 g, din care 81 g constituie fragmentele craniene, iar 471 g, cele postcraniene.

Gradul de fragmentare este moderat spre ridicat. Craniul este reprezentat prin cca. 100 de fragmente. Predomină fragmentele de dimensiuni mijlocii (între 5 și 10 mm), urmate de cele mici (între 2 și 5 mm), mari (peste 10 mm) și foarte mici (sub 2 mm) (**Pl. VI/1**). Segmentul postcranian este reprezentat prin mii de fragmente, cele mai multe fiind de dimensiuni mici și foarte mici, urmate de cele medii și mari. Dacă ne raportăm la dimensiunile unui os adult întreg, resturile de incinerație ale defunctului depus în M1 sunt de dimensiuni medii spre mici.

Date biomorfometrice. Cel mai mare fragment cranian provine dintr-un parietal și are 40×27 mm și o grosime (1a) de 4,5 mm. Alte fragmente de mari dimensiuni provenite din craniu sunt: un *pars petrosa* de 35×16×17 mm (**Pl. VI/2**); un fragment de 39×32 mm și grosimea (1a) de 8 mm provenit de la un parietal (regiunea *foramen parietale*); un fragment de 28×22 mm din occipital, din zona eminenței cruciforme, cu grosimea (1a) de 8 mm.

Dentiția este reprezentată prin patru rădăcini biradiculare (de la patru molari inferiori/mandibulari), cinci rădăcini monoradiculare (de la dinți inferiori și/sau superiori) și un fragment dintr-o coroană dentară calcificată ușor uzată a unui molar definitiv (**Pl. VI/5**).

Cele mai mari fragmente postcraniene provin din diafizele femurelor (**Pl. VII/3**). Unul are 53×22 mm și grosimea (2) de 4 mm și este din zona anterioară mediană a diafizei. Altul are 50×24 mm și grosimea (2) de 6 mm și este din zona mediană posterioară a diafizei, de pe traseul *linea aspera*. Alte dimensiuni prelevate: grosimea (3c) peretelui diafizei humerale – 4 mm; grosimea (4) peretelui diafizei radiale – 3 mm.

Estimarea vârstei biologice și *determinarea sexului*. Resturile cinerare descoperite în M1 provin de la un adult de sex masculin cu vârsta biologică în momentul decesului cuprinsă între 20 și 25 de ani (adult tânăr sau *adultus*). Suturile craniene sunt complet deschise, fără urme de obliterare. Toate cele nouă resturi radiculare dentare au apexul închis – indiciu clar al vârstei mai mari de 16 ani. Din punct de vedere al caracteristicilor discriminante, menționăm *linea aspera* accentuată și reliefată.

Caracteristicile arderii. Culoarea rădăcinilor dentare variază de la crem murdar la alb mat, iar corelată cu gradul de conservare a dentinei, indică 800-900°C (**Pl. VI/5**). Fragmentele din regiunea neurocraniului sunt bej deschis murdar, ceea ce

indică 800-900°C (**Pl. VI/1, 4**). Fragmentele epifizare sunt bej/crem închis (700°C) sau bej/crem deschis (800°C), iar unele suprafețe de articulație sunt gri deschis, ceea ce indică 600-700°C (**Pl. VII/1**). La nivelul diafizelor temperatura rugului a depășit 800°C și a atins pragul de 900°C (**Pl. VII/2**), situație valabilă și în cazul coastelor (**Pl. VI/9**); aceste resturi sunt crem/bej deschis, albe mat sau albe cu irizații roz-violet.

Unele fragmente sunt contorsionate și deformate, fenomenul fiind mai accentuat pe resturile craniene subțiri și pe cele postcraniene din zonele metafizare vii ale oaselor lungi. Pe unele fragmente postcraniene a fost surprinsă etapa de tranziție spre calcinare – „placarea în alb", când periostul apare alb cu irizații gri-albăstrui, iar canalul medular, gri închis (**Pl. VII/4**). Ciocnite între ele, fragmentele scheletice emit sunet metalic.

Pe resturile craniene fisurile și fracturile provocate de foc sunt aleatorii, formând un model reticular, cu precădere pe tăblia externă (**Pl. VI/4**). Resturile provenite din diafize prezintă fisuri superficiale longitudinale, combinate cu fisuri și fracturi curbilinii profunde, orientate în sens transversal pe axul osului (**Pl. VII/2-3**). Pe epifize modelul fisurilor este reticular, la fel ca în cazul tăbliei craniene (**Pl. VII/1**).

Nu au fost identificate fragmente cu margini netede, situație ce susține ipoteza conform căreia fracturarea peretelui osos s-a produs în timpul combustiei și nu *perimortem*, ceea ce exclude posibilitatea morții violente provocate de traumatisme. Resturile scheletice analizate prezintă margini ascuțite ale fracturilor, produse în timpul procesului de incinerare.

Conform caracteristicilor descrise, defunctul – un bărbat tânăr de cca. 20-25 de ani – a fost incinerat intens, mai mult sau mai puțin uniform, aproape complet, scheletul său fiind în stare „verde" în momentul arderii. Temperatura de combustie, estimată conform caracteristicilor morfoscopice observate pe resturile dentare și osoase, este cuprinsă între minim 600°C și maxim 900°C (**Pl. VII/6**).

Observații tafonomice. Un fragment dintr-un parietal prezintă pe tăblia osoasă internă o aderență consistentă de culoare ruginie, provenită, cel mai probabil, de la un obiect metalic (**Pl. VI/6**). Același tip de aderențe au fost observate și pe alte fragmente scheletice de dimensiuni medii sau mici, cum ar fi unele resturi din calota craniană (**Pl. VI/7**) sau din diafizele oaselor lungi ale membrelor (**Pl. VII/5**).

Mormântul 2/2017/M2

Starea de conservare a resturilor scheletice incinerate descoperite în M2 este bună.

Gradul de reprezentare. Resturile scheletice incinerate provin de la un singur individ. Sunt prezente cca. 60-65% din elemente, ceea ce înseamnă reprezentare satisfăcătoare. Sunt reprezentate toate regiunile scheletice – craniul (inclusiv

dentiția), membrele superioare și inferioare (inclusiv părți din palme și tălpi), cutia toracică, centura scapulară, centura pelviană și coloana vertebrală.

Greutatea. După îndepărtarea impurităților (granule mari de pământ, granule de cărbune, pietricele, fragmente de ceramică), proba osteologică umană a ajuns la greutatea de 1110 g.

Gradul de fragmentare este moderat. Din craniu au fost determinate cca. 150 de fragmente – din frontal, parietale, occipital, temporal (inclusiv *pars petrosa*), maxilarul superior, mandibulă și dentiție izolată. Resturile postcraniene sunt de ordinul miilor. Predomină cele de dimensiuni mici (între 2 și 5 mm) și foarte mici (sub 2 mm), urmate de cele de dimensiuni mijlocii (între 5 și 10 mm) și mari (peste 10 mm). Din postcraniu s-au determinat fragmente din diafizele și epifizele oaselor lungi groase (femur, tibie, humerus) și subțiri (radius, cubitus și peroneu), din coaste, din vertebre (corpuri și arcuri), din coxale (cu parte din suprafața sacro-iliacă conservată), din falangele palmare și plantare, din carpiene și tarsiene (calcaneu, astragal), cele din urmă fiind aproape întregi. Raportate la dimensiunile unui os adult întreg, resturile de incinerație ale defunctului din M2 sunt de dimensiuni medii.

Date biomorfometrice. Cel mai mare fragment neurocranian provine dintr-un parietal, are 33×31 mm și o grosime (1a) de 4-5 mm. Un alt fragment de mari dimensiuni provine dintr-un ram mandibular și are 39×19 mm (**Pl. VIII/3**).

În ceea ce privește dentiția, au fost determinate trei rădăcini ale unor dinți monoradiculari (incisivi, canini sau premolari) și patru fragmente de coroane dentare.

Cel mai mare fragment postcranian provine de la diafiza unui humerus, are dimensiunea de 72×18 mm și o grosime (3c) de 4,5 mm. Alt fragment care se detașează dimensional este din diafiza unui femur, are 46×23 mm și o grosime (2) a peretelui diafizar de 7 mm. Dintre fragmentele osoase spongioase, cel mai mare are 39×24×21 mm și este din epifiza distală a unui femur. Alte dimensiuni: grosimea peretelui diafizei radiale (4) – 3,5 mm.

Estimarea vârstei biologice și *determinarea sexului*. Resturile de combustie din M2 provin de la un adult de sex masculin, cu vârsta biologică în momentul decesului cuprinsă între 20 și 30 de ani (adult tânăr sau *adultus*). Unele fragmente din neurocraniu au conservate suturile, care sunt complet deschise, fără urme de obliterare (**Pl. VIII/1**). Rădăcinile dentare identificate în probă au apexul închis.

Caracteristicile arderii. Resturile dentare (coroane, rădăcini), conform combinațiilor de culori, indică o temperatură a rugului la nivelul maxilarelor de 600-700°C (**Pl. VIII/5**). Fragmentele din regiunea neurocraniului variază de la gri deschis la crem închis (700-800°C) (**Pl. VIII/1**), iar cele din zona viscerocraniului sunt gri maronii (500-600°C) (**Pl. VIII/2-3**). O mică parte din resturile craniului

au rămas în stadiul de tranziție spre calcinare, aspectul lor fiind marmorat. O și mai mică parte dintre acestea – resturi din neurocraniu – au ajuns aproape de calcinare, fiind de un alb mat, cu irizații albăstrui (**Pl. VIII/4**). Fragmentele care provin din coloana vertebrală (**Pl. VIII/7**), centura pelviană (**Pl. VIII/9**) sau suprafețele de articulație (**Pl. IX/3**), adică din regiunile scheletice spongioase, sunt slab incinerate, culoarea acestora indică minim 300°C și maxim 600°C, situație valabilă și pentru oasele palmare și plantare (**Pl. IX/4-5**).

Resturile din zona diafizelor oaselor lungi ale membrelor (**Pl. IX/1**) și coastele (**Pl. VIII/8**) au fost supuse unei combustii mai intense, la o temperatură cuprinsă în intervalul 500-700°C. Interesant este că sunt câteva fragmente din coaste care indică o incinerare foarte slabă, fiind ușor trecute de carbonizare (**Pl. VIII/8**). Câteva fragmente diafizare sunt „placate în alb" (**Pl. IX/2**) – etapa de tranziție spre calcinare.

Modelul fisurilor pe fragmentele calotei craniene este reticular (**Pl. VIII/1**). Resturile diafizare prezintă fisuri superficiale longitudinale, combinate cu fisuri și fracturi profunde orientate în sens transversal pe axul osului, majoritatea curbilinii (**Pl. IX/1-2**). Epifizele oaselor membrelor sunt fisurate după model reticular (**Pl. IX/3**).

Toate resturile scheletice analizate prezintă margini ascuțite ale fracturilor, produse în timpul procesului de incinerare, ceea ce exclude prezența unor traumatisme produse *perimortem*.

Defunctul – un bărbat adult tânăr (20-30 de ani) – a fost incinerat moderat, incomplet, în stare „verde", pe un rug neuniform, temperatura căruia a variat între 300°C și 800°C, sub pragul de calcinare (**Pl. IX/6**).

Date tafonomice. Pe șase fragmente craniene au fost identificate urme/pigmentări verzui (**Pl. VIII/6**), lăsate, cel mai probabil, de obiectele metalice cu care oasele au intrat în contact după depunerea acestora în urnă.

Mormântul 3/1990/M3

Starea de conservare a resturilor scheletice incinerate depuse în M3 este satisfăcătoare.

Gradul de reprezentare. Resturile de combustie provin de la un singur individ, scheletul căruia este bine reprezentat, fiind aproape complet. Sunt prezente cca. 80% din elemente. Numărul fragmentelor scheletice este de ordinul câtorva mii. Din craniu au fost determinate părți din: frontal (inclusiv arcadele orbitelor, **Pl. X/1**), occipital, parietale, temporale (inclusiv *pars petrosa*, **Pl. X/3**), zigomatice, maxilarul superior (inclusiv marginile inferioare ale orbitelor, **Pl. X/2**) și mandibulă (corp, condil, **Pl. X/5-6**). Dentiția este reprezentată prin trei unități – un molar triradicular (superior), o parte din coroana și rădăcinile unui molar biradicular

(inferior) și rădăcina unui dinte monoradicular (incisiv, canin sau premolar) (**Pl. X/7**). Din postcraniu menționăm fragmente din diafizele și epifizele tuturor oaselor lungi ale membrelor (femur, tibie, peroneu, humerus, cubitus, radius), din coxale (**Pl. XI/3**), din coloana vertebrală (**Pl. XI/1**), din coaste (**Pl. XI/2**), din oasele palmelor și ale tălpilor. Segmentul postcranian este mai slab fragmentat și, respectiv, mai bine reprezentat în comparație cu cel cranian. Unele epifize sunt aproape întregi sau întregibile (**Pl. XI/5-6**).

Greutatea. După curățarea resturilor de impurități (cenușă, granule mari de pământ, granule de cărbune și pietricele), proba osteologică umană a ajuns la greutatea de 1600 g.

Gradul de fragmentare este moderat. Predomină resturile de dimensiuni mijlocii (între 5 și 10 mm), urmate de cele mari (peste 10 mm), mici (între 2 și 5 mm) și foarte mici (sub 2 mm). Raportate la dimensiunile unui os adult întreg, resturile de incinerație ale defunctului din M3 sunt de dimensiuni mijlocii spre mari.

Date biometrice. Cel mai mare fragment cranian are 35×33 mm și provine de la un parietal, care are lângă linia suturii grosimea (1a) de 6,5 mm. Un alt fragment de dimensiuni mari provine din occipital, are 28×36 mm și grosimea (1b) în proximitatea eminenței cruciforme de 10 mm. Mai menționăm un fragment de parietal, din proximitatea *foramen parietale*, care are 30×25 mm și grosimea (1a) lângă sutura sagitală de 6 mm. Cel mai mare fragment osos postcranian compact provine de la diafiza unui femur, are 72×27 mm și grosimea (2) de 7,5 mm, iar cel mai mare fragment postcranian spongios are 52×48×30 mm și este din epifiza distală a unui femur (**Pl. XI/6**).

Estimarea vârstei biologice și *determinarea sexului*. Resturile cinerare din M3 provin de la un bărbat adult tânăr (20-30 ani). Toate suturile craniene conservate sunt complet deschise, fără urme de obliterare (**Pl. X/8**). Marginea superioară a orbitelor este îngroșată (**Pl. X/1**).

Caracteristicile arderii. Fragmentele din regiunea neurocraniului sunt de culoare gri închis spre gri deschis, ceea ce indică intervalul termic de 500-600°C (**Pl. X/1-2, 4-8**). Nuanțele coloristice și aspectul marmorat al celor trei dinți prezenți în proba osteologică indică cca 600°C (**Pl. X/7**). În zona diafizelor oaselor lungi ale membrelor, temperatura rugului a trecut în general de 500°C, mai rar de 600°C (**Pl. XI/4-5, 7**). Resturile crem-alburii cu nuanțe de gri, adică „placate în alb", apar răzleț; acestea indică tranziția de la carbonizare spre calcinare (700°C) și provin doar din craniu (**Pl. X/4**) și/sau diafize. Epifizele oaselor lungi ale membrelor sunt ușor trecute de carbonizare și indică un interval termic de 300-400°C (**Pl. XI/6**), situație valabilă și pentru oasele palmelor și tălpilor.

Unele fragmente craniene și diafizare sunt deformate și contorsionate. Ciocnite între ele, fragmentele scheletice emit sunet metalic. Aderențele provenite de la

rugul funerar (cenușă, cărbuni) au fost identificate doar pe fragmentele care sunt ușor trecute de pragul carbonizării - resturile de la oasele palmelor și tălpilor.

Modelul fisurilor și fracturilor cauzate de foc este unul tipic pentru incinerarea în stare „verde". Fisurile de pe fragmentele craniene (**Pl. X/8**) și epifizare sunt aleatorii, formând o rețea. Pe diafizele oaselor lungi liniile de fractură care au condus la fragmentare sunt longitudinale și transversale, cele din urmă fiind ori drepte, ori curbilinii (**Pl. XI/4-5, 7**).

Nu au fost identificate fragmente cu margini netede. Toate liniile de fractură sunt produse *postmortem*, în timpul combustiei.

Conform caracteristicilor descrise anterior, defunctul depus în M3 a fost incomplet incinerat, neuniform, intensitatea combustiei fiind moderată în segmentul cranian și slabă în cel postcranian, scheletul său fiind în stare „verde" în momentul arderii. Temperatura de combustie, estimată conform caracteristicilor morfoscopice de pe resturile dentare și osoase, este cuprinsă între minim 300°C și maxim 600°C. Doar câteva fragmente craniene și diafizare indică 700°C (**Pl. XII**).

Discuții

Cele trei morminte prezentate în acest studiu vin să completeze informațiile publicate în literatura de specialitate mai veche, care semnalau existența unor vestigii de tip Poienești-Lucașeuca în situl de la Mihoveni-*Cahla Morii*, jud. Suceava (Ursulescu, Batariuc 1978, p. 91). Cel puțin partea nord-vestică a promontoriului – de unde provin cele două morminte salvate în anul 2017 și, după toate probabilitățile, și M3/1990 – pare să fi fost utilizată ca necropolă de către reprezentanții culturii Poienești-Lucașeuca.

În anul 1973, în acest sector al sitului a fost efectuată o campanie de cercetări arheologice condusă de către profesorul N. Ursulescu, alături de arheoloaga P.-V. Batariuc. Cu această ocazie, la adâncimea de cca. -0,40/-0,50 m a fost sesizat un complex compus din gresii nisipoase, friabile, cu urme de ardere în foc, depuse aproximativ circular (având diametrul de cca. 1,75 m). În interiorul acestui complex s-au găsit fragmente ceramice specifice culturii Poienești-Lucașeuca, dar și maxilarul inferior al unei ovicaprine. Autorii apreciau la acea vreme că acest complex ar putea reprezenta fie o vatră în aer liber, fie un rug de incinerație (Ursulescu, Batariuc 1978, p. 91). Funcționalitatea acestui complex rămâne dificil de deslușit – dacă ar fi fost un rug de incinerație, ar fi fost de așteptat să existe, poate, o cantitate mult mai mare de cenușă, cărbune, dar și să se fi format o crustă de sol ars în contextul utilizării repetate – dar rosturile sale par a fi legate, totuși, de existența necropolei de incinerație aparținând bastarnilor.

Coroborarea inventarelor mormintelor cu analiza antropologică ne aduce unele date prețioase cu privire la obiceiurile de înmormântare ale creatorilor culturii

Poienești-Lucașeuca care și-au îngropat decedații la Mihoveni-*Cahla Morii*. Astfel, defuncții au fost arși la scurtă vreme după deces, îmbrăcați, cu tot cu accesoriile lor vestimentare (în principal, fibule). Defunctul din M2/2017, având două fibule de bronz și o verigă, ar fi putut fi echipat cu un costum mai complex. După ardere, resturile cinerare ale defuncților au fost strânse cu atenție și depuse în vase, îngropate la adâncime nu foarte mare (10-15 cm de la nivelul actual de călcare). Desigur, în lipsa săpăturilor arheologice nu se poate spune nimic despre felul în care aceste morminte plane au fost (sau nu) marcate prin stâlpi de lemn sau cu ajutorul altor metode.

În ceea ce privește datarea acestor descoperiri, judecând după inventare (îndeosebi fibule), ele par a se situa la cumpăna dintre Latene C_2 și Latene D_1, așadar între cca. 150-125 î. Hr.

În spațiul de la est de Carpați se cunosc mai multe descoperiri funerare atribuite culturii Poienești-Lucașeuca (**Pl. XIII**), însă la puține dintre acestea ne putem raporta din punct de vedere antropologic. Drept urmare, le vom menționa doar pe cele care au beneficiat de analize antropologice.

Singura necropolă care a beneficiat de analiza antropologică (semnată de Nicolae Mirițoiu) este cea de la Borosești (jud. Iași), încadrată cronologic în intervalul sec. II-I î. Hr., pe cuprinsul căreia au fost descoperite și cercetate nu mai puțin de 150 de morminte de incinerație, majoritatea în urnă, oasele fiind depuse, în general, după curățarea de resturile rugului (cărbune, cenușă, pământ). Din totalul de 150 de morminte, 80 aparțineau unor adulți tineri, cu vârsta biologică în momentul decesului cuprinsă în intervalul 20-40 de ani. Restul de 70 de morminte sunt repartizate din punct de vedere al vârstei astfel: 27 sunt copii cu vârsta de până în 5 ani, 11 – copii cu vârsta de până în 14 ani, 4 – adolescenți/juvenili, 18 – adulți maturi (cu vârsta între 40 și 60 de ani), 10 – bătrâni de peste 60 de ani. Dintre adulții tineri s-au determinat antropologic 41 de femei și 34 de bărbați, fără a lua în calcul scheletele care nu au oferit indicii pentru determinarea sexului (Babeș 1993, p. 44-46; Babeș, Iarmulschi 2020, p. 80, 82).

La Borosești, în mormintele de incinerație atribuite bărbaților de vârstă adultă tânără (20-40 ani), cantitatea de oase incinerate variază între câteva zeci de grame și 1650 g (Babeș, Iarmulschi 2020, p. 25-63).

În spațiul pruto-nistrean au fost descoperite mai multe morminte izolate de incinerație aparținând culturii Poienești-Lucașeuca, însă, din nou, foarte puține au beneficiat de analiză antropologică. Vom menționa doar două descoperiri, pentru care dispunem de suficiente informații antropologice.

Prima se referă la una dintre cele două situle descoperite în anul 1954 la Șipoteni (r-nul Călărași, Republica Moldova), complex funerar datat în a doua jumătate a sec. II – începutului sec. I î. Hr. Resturile scheletice incinerate provin de la un

adult tânăr de sex masculin, cu vârsta biologică cuprinsă în intervalul 20-30 de ani. Defunctul a fost incinerat intens, neuniform, aproape complet, în stare „verde", pe un rug care a ajuns la 700-900°C doar la nivelul craniului, brațelor și coapselor (Tentiuc, Bubulici, Simalcsik 2016).

A doua descoperire izolată este mormântul în situlă de bronz de la Mana (r-nul Orhei, Republica Moldova), atribuit sfârșitului secolului al II-lea și începutului sau mijlocului secolului I î. Hr. În situlă au fost identificate două tipuri de resturi osoase incinerate, umane și animale. Resturile de origine umană aparțin unui singur individ – un juvenil (adolescent) de sex masculin, cu vârsta la deces cuprinsă în intervalul 14-16 ani (categoria de vârstă *juvenis*). Defunctul a fost incinerat intens, neuniform și incomplet, în stare „verde", la o temperatură de cca. 600-800°C. Temperatura rugului a ajuns la valori ridicate doar la nivelul craniului, coastelor, brațelor, coapselor și, parțial, a gambelor. Resturile de origine animală sunt reprezentate prin 12 piese osoase – falange distale (corespunzătoare ghearelor) provenite de la membrele unui urs (*Ursus arctos*), exemplar adult, care indică o temperatură de incinerare de circa 700-800°C și caracteristici specifice oaselor incinerate în stare „uscată", adică *postmortem*. Defunctul a fost incinerat pe același rug cu ghearele de urs. Cel mai probabil, corpul defunctului a fost fie depus pe o blană de urs, fie învelit într-o astfel de blană (Tentiuc, Bubulici, Simalcsik 2015; 2017; Bubulici, Tentiuc, Simalcsik 2016).

Rămâne ca viitoare cercetări arheologice sau poate noi descoperiri întâmplătoare să completeze informațiile preliminare despre necropola culturii Poienești-Lucașeuca din situl de la Mihoveni-*Cahla Morii* din jud. Suceava.

Mulțumiri. Aducem mulțumiri colegului nostru dr. Vasile Iarmulschi pentru amabilitatea cu care ne-a oferit o serie de observații utile cu privire la acest studiu.

Bibliografie

Aparaschivei, Aparaschivei 2018: C. Aparaschivei, A.-E. Aparaschivei, *Noi descoperiri de plastică antropomorfă și zoomorfă aparținând culturilor Precucuteni și Cucuteni în situl Mihoveni-Cahla Morii (județul Suceava),* Memoria Antiquitatis XXXIII-XXXIV, 2017, p. 25-36.

Babeș 1993: M. Babeș, *Die Poienești-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte in Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 30, 1993, Bonn.

Babeș, Iarmulschi 2020: M. Babeș, V. Iarmulschi, *Așezarea și necropola de tip Poienești-Lucașeuca de la Borosești*, Biblioteca „Tyragetia" XXXII, 2010, Chișinău.

Batariuc, Niculică 2000: P.-V. Batariuc, B.-P. Niculică, *Mihoveni, com. Șcheia, jud. Suceava, punct: Cahla Morii*, Cronica Cercetărilor Arheologice 1999, 2000, p. 61.

Batariuc, Gogu, Amarandei 2002: P.-V. Batariuc, M. Gogu, B. Amarandei, *Mihoveni, com. Șcheia, jud. Suceava, punct Cahla Morii*, Cronica Cercetărilor Arheologice 2001, 2002, p. 205-206.

Bondioli, Formenti, Salvadei 1994: L. Bondioli, D. Formenti, L. Salvadei, *Metodologie di analisi quantitative di resti umani combusti*, Bullettino di Paletnologia Italiana 85, 1994, p. 385-398.

Brickley, McKinley 2004: M. Brickley, J. I. McKinley, *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains*, Institute of Field Archaeologists, BABAO, Department of Archaeology, University of Southampton, Highfield, 2004, p. 9-13.

Brothwell 1989: D. Brothwell, *The relationship of tooth wear to aging,* in: M. Y. Ýţcan (Ed.), *Age Markers in the Human Skeleton,* Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, 1989, p. 303-316.

Bubulici, Tentiuc, Simalcsik 2016: V. Bubulici, I. Tentiuc, A. Simalcsik, *Un mormânt de incinerație al unui călăreț războinic (sec. II-I a.Chr.) descoperit lângă satul Mana (Orhei)*, Acta Musei Tutovensis XII_2, 2016, p. 72-110.

Buikstra, Swegle 1989: J. E. Buikstra, M. Swegle, *Bone Modification Due to Burning: Experimental Evidence*, in: R. Bonnichsen, M. H. Sorg (Eds.), *Bone Modification*, Orono, ME, Center for the Study of the First Americans, 1989, p. 247-258.

Buikstra, Ubelaker 1994: J. E. Buikstra, D. H. Ubelaker, *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains,* Arkansas Archaeological Survey Research Series No. 44, Fayetteville, 1994.

Devlin, Herrmann 2008: J. B. Devlin, N. P. Herrmann, *Bone colour as an interpretive tool of the depositional history of archaeological cremains*, in: W. Schmidt, S. A. Symes (Eds.), *The Analysis of Burned Human Remains*, Elsevier Ltd., Londra, 2008, p. 109-128.

Guillon 1986: F. Guillon, *Brules frais ou brules secs?* in Anthropologie physique et Archéologie, CNRS, Paris, 1986, p. 191-194.

Heglar 1984: R. Heglar, *Burned Remains*, in: T. A. Rathbun, J. E. Buikstra (Eds.), *Human Identification: Case Studies in Forensic Anthropology*, Charles C. Thomas, Springfield, Illinois, 1984, p. 148-158.

Holck 1997/2008: P. Holck, *Cremated bones. A medical-anthropological study of an archaeological material of cremation burials*, 3rd edition, Anatomical Institute, University of Oslo, Oslo, 1997/2008.

Mays 1998: S. Mays, *The archaeology of human bones*, Routledge, London, New York, 1998.

McKinley 2000: J. I. McKinley, *The analysis of cremated bone,* in: M. Cox, S. Mays (Eds.), *Human Osteology: In Archeology and Forensic Science,* Cambridge University Press, Londra, 2000, p. 403-421.

McKinley 2004: J. I. McKinley, *Compiling a skeletal inventory: cremated human bone*, in: M. Brickley, J. I. McKinley (Eds.), *Guidelines to the standards for recording human remains,* IFA Technical Paper, 7, Department of Archaeology, University of Southampton, Highfield, BABAO, 2004, p. 9-13.

McKinley, Roberts 1993: J. I. McKinley, Ch. Roberts, *Excavation and post-excavation treatment of cremated and inhumed human remains*, IFA Technical Paper, 13, Department of Archaeology, University of Southampton, Highfield, BABAO, 1993.

Pope, Smith 2004: E. J. Pope, O. C. Smith, *Identification of Traumatic Injury in Burned Cranial Bone: An Experimental Approach*, Journal of Forensic Sciences 49, 3, 2004, p. 431-440.

Rustoiu 1997: A. Rustoiu, *Fibulele în Dacia Preromană*, Biblioteca Thracologica, București, 1997.

Sandholzer 2015: M. Sandholzer, *Influence of Heating Regimes on Dimensional and Colorimetric Changes of Teeth*, in: Ch. W. Schmidt, S. A. Symes (Eds.), *The analysis of burned human remains*, Academic Press, Londra, 2015, p. 365-379.

Shipman 1984: P. Shipman, *Burnt bones and teeth: an experimental study of color, morphology, crystal structure and shrinkage*, Journal of Archaeological Science 11, 4, 1984, p. 307-325.

Schmidt, Symes 2008: C. W. Schmidt, S. A. Symes (Eds.), *The Analysis of Burned Human Remains*, Academic Press, Londra, 2008.

Symes *et alii* 2012: S. S. Symes, D. K. Dirkmaat, S. Ousley, E. Chapman, L. Cabo, *Recovery and Interpretation of Burned Human Remains,* Final Technical Report, National Institute of Justice, Washington, 2012.

Tentiuc, Bubulici, Simalcsik 2015: I. Tentiuc, V. Bubulici, A. Simalcsik, *A cremation burial of a horseman near the village of Mana (the Orhei district)*, Tyragetia, s.n. IX [XXIV], 1, 2015, p. 221-248.

Tentiuc, Bubulici, Simalcsik 2016: I. Tentiuc, V. Bubulici, A. Simalcsik, *Despre mormântul de incinerație în situlă de bronz de la Șipoteni (sec. II-I a.Chr.)*, Tyragetia, s.n. X [XXV], 1, 2016, p. 39-74.

Tentiuc, Bubulici, Simalcsik 2017: I. Tentiuc, V. Bubulici, A. Simalcsik, *Gheare de urs și reprezentări de urside în contexte arheologice din prima și a doua epocă a fierului la est de Carpați*, Acta Musei Tutovensis XIII, 2017, p. 122-143.

Thurman, Willmore 1981: M. D. Thurman, J. Willmore, *A Replicative Cremation Experiment*, North American Archaeologist 2, 1981, p. 275-283.

Ubelaker 2009: D. H. Ubelaker, *The forensic evaluation of burned skeletal remains: A synthesis,* Forensic Science International 183, 1-3, 2009, p. 1-5.

Ursulescu, Batariuc 1978: N. Ursulescu, P.-V. Batariuc, *Cercetările arheologice de la Mihoveni (Suceava) - 1973*, Suceava. Studii și Materiale V, 1978, p. 89-107.

Ursulescu, Batariuc 1979: N. Ursulescu, P.-V. Batariuc, *Așezarea culturii ceramicii lineare de la Mihoveni (jud.Suceava)*, Studii și Cercetări de Istorie Veche 2, XXX, 1979, p. 271-284.

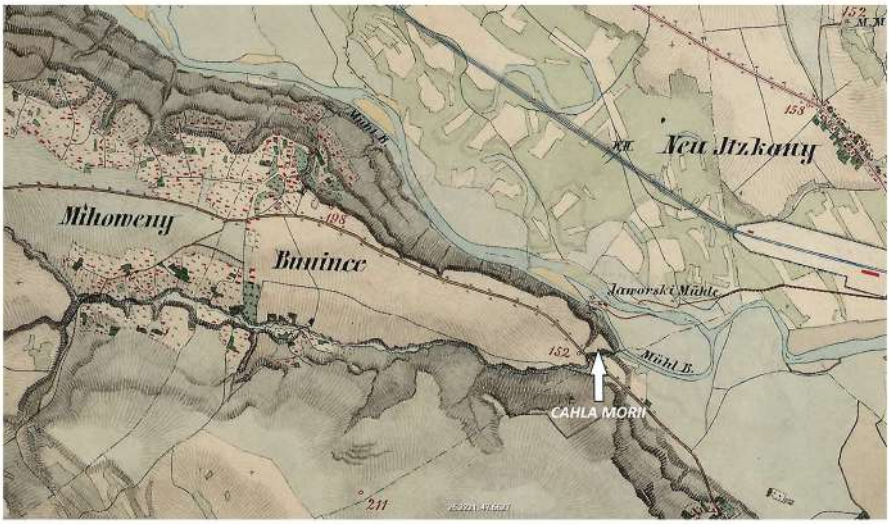
Wahl 1996: J. Wahl, *Erfahrungen zur metrischen Geschlechtsdiagnose bei Leichenbränden*, Homo 47, 1-3, 1996, p. 339-359.

Walker, Miller, Richman 2008: P. L. Walker, K. W. P. Miller, R. Richman, *Time, temperature, and oxygen availability: an experimental study of the effects of environmental conditions on the color and organic content of cremated bone*, in: C. W. Schmidt, S. A. Symes (Eds.), *The Analysis of Burned Human Remains,* Academic Press, Londra, 2008, p. 129-136.

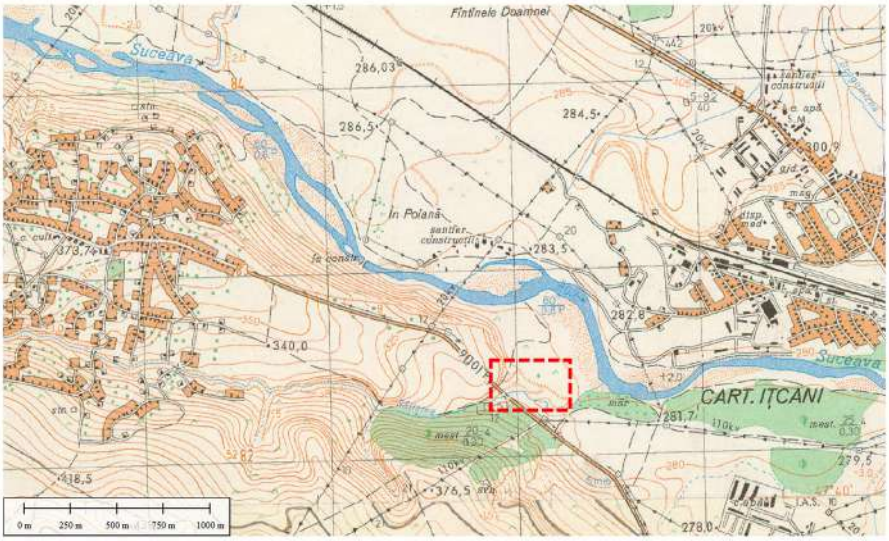
Wells 1960: C. Wells, *A Study of Cremation*, Antiquity 34, 1960, p. 29-37.

Whyte 2001: T. R. Whyte, *Distinguishing Remains of Human Cremations from Burned Animal Bones*, Journal of Field Archaeology 28, 3, 4, 2001, p. 437-448.

Zirra 2017: V. V. Zirra, *Fibule de schemă La Tene din România*, Craiova, 2017.

1

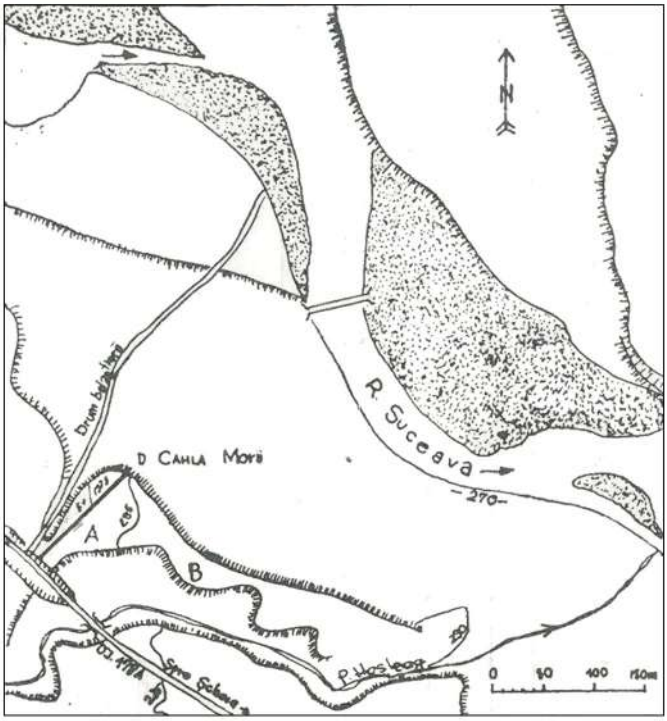
2

Pl. I. 1. Situl de la Mihoveni-*Cahla Morii* pe a doua ridicare topografică austriacă (1861-1864), după www.mapire.eu; 2. Situl de la Mihoveni-*Cahla Morii* pe harta topografică a României, scara 1:25,000.

Pl. I. 1. The Mihoveni-*Cahla Morii* site on the second Austrian topographic survey (1861-1864), according to www.mapire.eu; 2. The Mihoveni-*Cahla Morii* site on the topographical map of Romania, scale 1:25.000.

1

2

Pl. II. 1. Situl de la Mihoveni-*Cahla Morii*. Imagine satelitară Google Earth;
2. Planul sitului de la Mihoveni-*Cahla Morii* (după Ursulescu, Batariuc 1978).
Pl. II. 1. The Mihoveni-*Cahla Morii* site. Google Earth satellite image;
2. Plan of the Mihoveni-*Cahla Morii* site (after Ursulescu, Batariuc 1978).

1

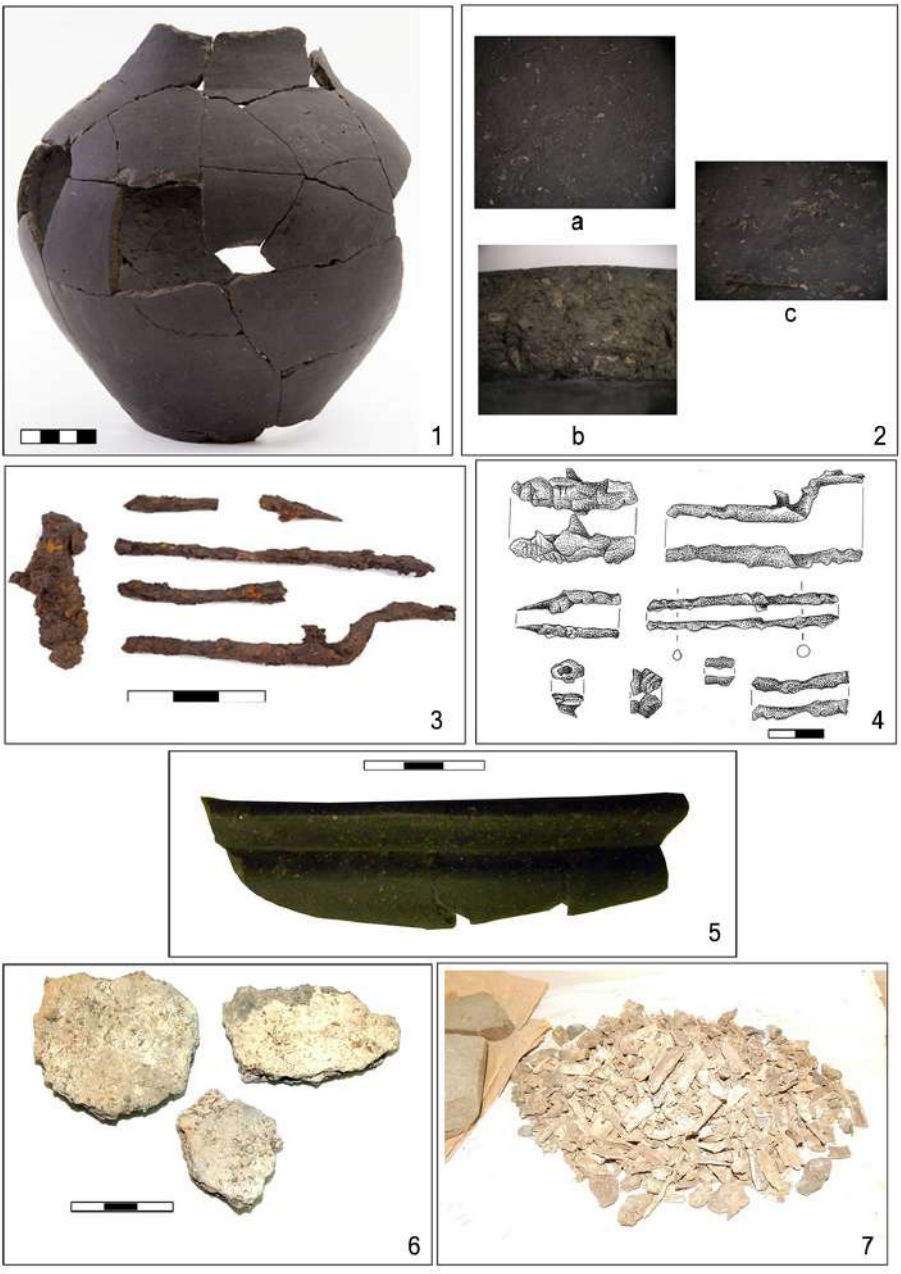

2

3

Pl. III. 1. Condițiile de descoperire a celor două morminte;
2. Mormântul 1/2017; 3. Mormântul 2/2017.
Pl. III. 1. The background for the discovery of the two graves;
2. Grave 1/2017; 3. Grave 2/2017.

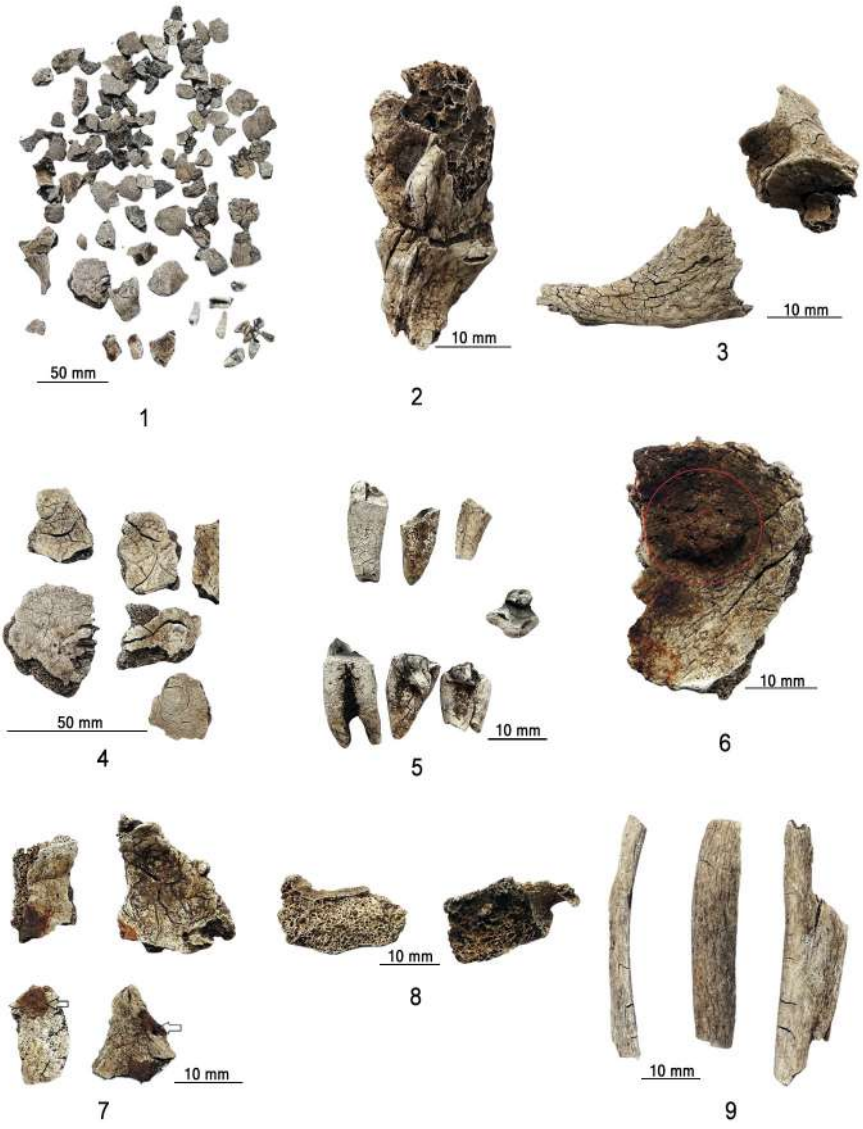
Pl. IV. Inventarul mormântului 1/2017. 1. Vasul utilizat drept urnă; 2. Detalii tehnologice cu privire la pasta ceramică a vasului folosit ca urnă; 3-4. Fibulă de fier fragmentară; 5. Fragmente de la vasul capac; 6. Fragmente ceramice barbotinate; 7. Resturi incinerate din urnă.

Pl. IV. Inventory of the grave 1/2017. 1. The vessel used as an urn; 2. Technological details regarding the ceramic paste of the vessel used as an urn; 3-4. Fragmentary iron fibula; 5. Fragments from the lid vessel; 6. Barbotine ceramic fragments; 7. Cremated remains from the urn.

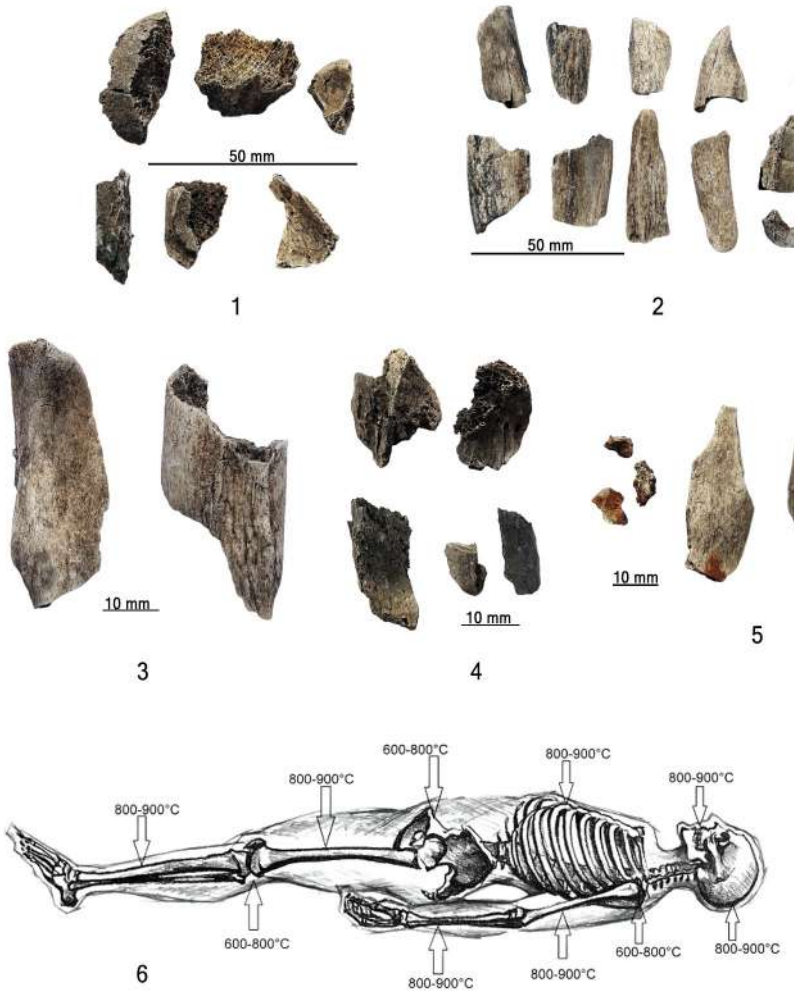
Pl. V. Inventarul mormintelor M2/2017 și M3/1990. 1. Vasul utilizat drept urnă (M2); 2. Detalii tehnologice cu privire la pasta ceramică a vasului folosit ca urnă (M2); 3. Fibulă de bronz (Kostrzewski G) (M2); 4. Verigă de bronz (M2); 5. Fibulă de bronz fragmentară (M2); 6. Fragmente din capac (castron) (M2); 7-8. Detalii cu fibula de tip Kostrzewski G (M2); 9. Vasul urnă din M3/1990.

Pl. V. Inventory of the graves M2/2017 and M3/1990. 1. The vessel used as an urn (M2); 2. Technological details regarding the ceramic paste of the vessel used as an urn (M2); 3. Bronze fibula (Kostrzewski G) (M2); 4. Bronze link (M2); 5. Fragmentary bronze fibula (M2); 6. Fragments of the lid (bowl) (M2); 7-8. Details with Kostrzewski G type fibula (M2); 9. Urn vessel from M3/1990.

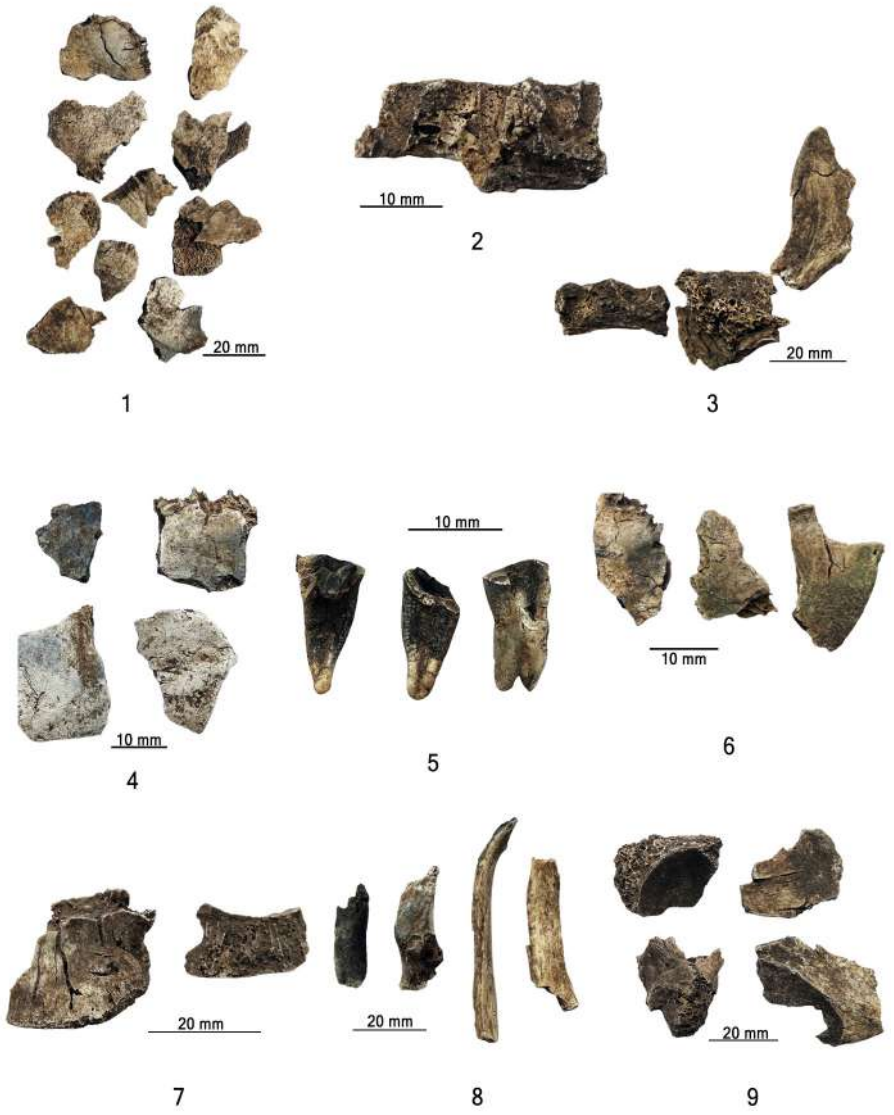
Pl. VI. Mihoveni-*Cahla Morii*, M1/2017. Bărbat, 20-25 ani. 1. Fragmente craniene; 2. *Pars petrosa*; 3. Arc zigomatic și fosa mandibulară a unui temporal; 4. Fragmente craniene, fisuri reticulare; 5. Dentiție; 6. Fragment cranian cu aderență consistentă compusă din produși de coroziune specifici fierului; 7. Fragmente craniene pigmentate cu produși de coroziune specifici fierului; 8. Vertebre cervicale; 9. Fragmente de coaste.

Pl. VI. Mihoveni-*Cahla Morii*, M1/2017. Male, 20-25 years old. 1. Cranial fragments; 2. *Pars petrosa*; 3. Zygomatic arch and mandibular fossa of a temporal; 4. Cranial fragments, reticular cracks; 5. Dentition; 6. Cranial fragment with consistent adhesion of corrosion products specific to iron; 7. Pigmented cranial fragments with corrosion products specific to iron; 8. Cervical vertebrae; 9. Fragments of ribs.

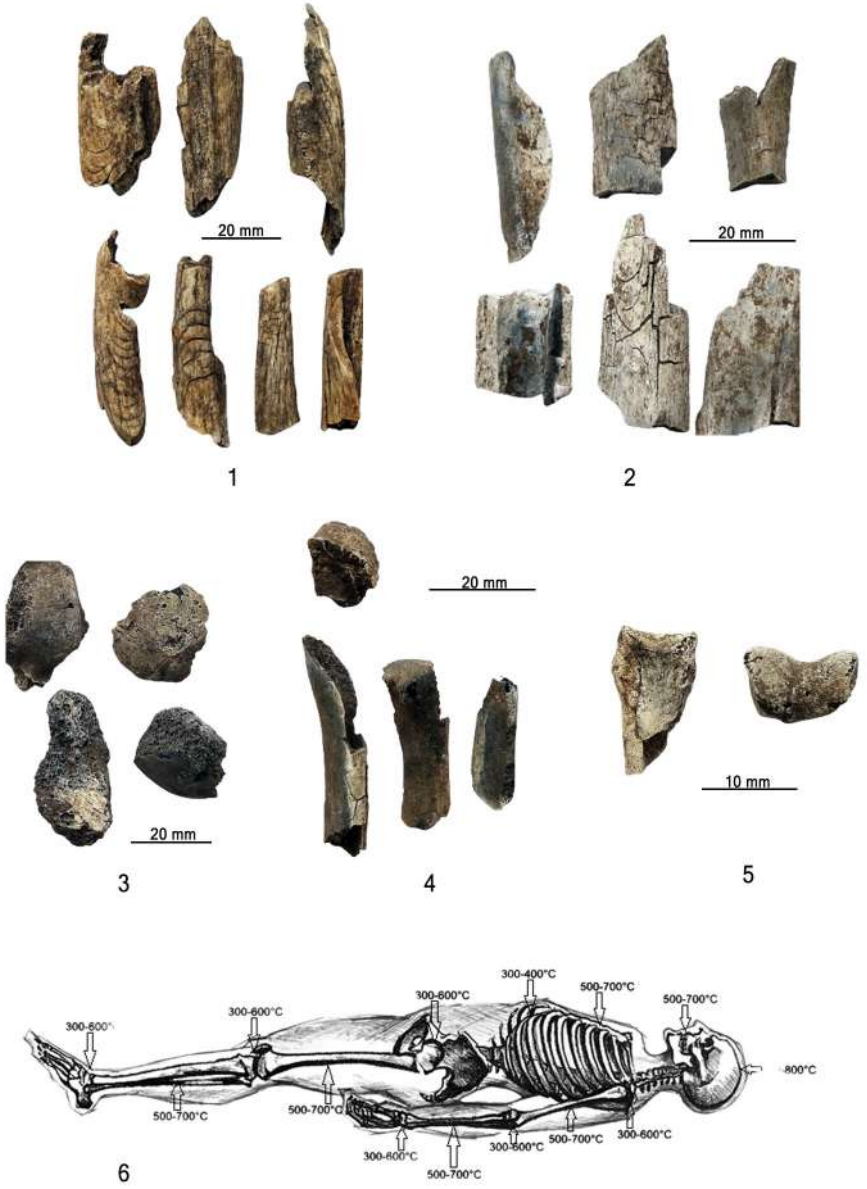
Pl. VII. Mihoveni-*Cahla Morii*, M1/2017. Bărbat, 20-25 ani. 1. Fragmente din epifize și din suprafețele de articulație, fisuri reticulare; 2. Fragmente din diafize, fisuri transversale și longitudinale; 3. Cele mai mari fragmente postcraniene (din diafizele femurale); 4. Fragmente în tranziție către calcinare; 5. Fragmente postcraniene pigmentate cu produși de coroziune specifici fierului; 6. Temperatura la care au ajuns unele regiuni scheletice conform coloristicii peretelui osos.

Pl. VII. Mihoveni-*Cahla Morii*, M1/2017. Male, 20-25 years old. 1. Fragments from the epiphyses and from the joint surfaces, reticular cracks; 2. Fragments from diaphyses, transverse and longitudinal cracks; 3. The largest postcranial fragments (from the femoral diaphyses); 4. Fragments in transition to calcination; 5. Pigmented postcranial fragments with corrosion products specific to iron; 6. The temperature reached by some skeletal regions according to the colour of the bone wall.

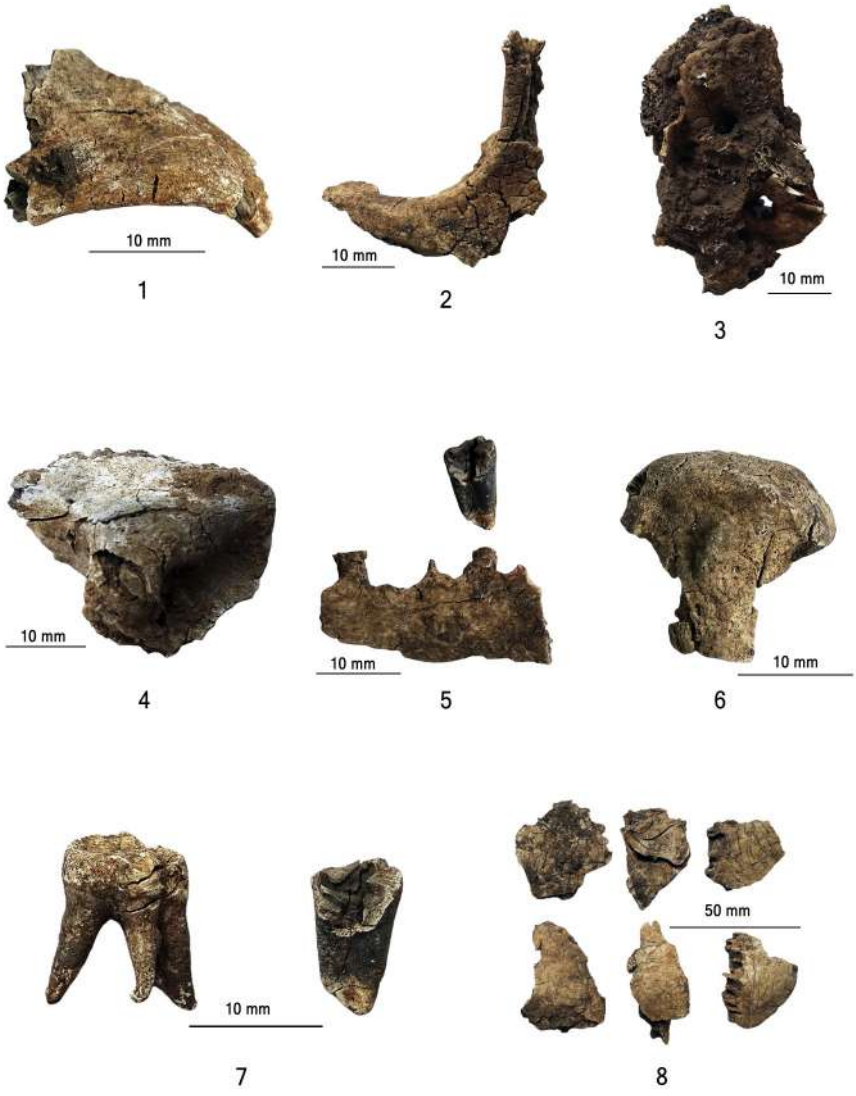
Pl. VIII. Mihoveni-*Cahla Morii*, M2/2017. Bărbat, 20-30 ani. 1. Fragmente craniene mari; 2. Părți din maxilarul superior cu alveole dentare conservate; 3. Fragmente din corpul și un ram al mandibulei; 4. Fragmente craniene în tranziție spre calcinare; 5. Dentiție; 6. Fragmente craniene cu urme de oxidare; 7. Corpuri vertebrale; 8. Fragmente din coaste în diferite etape de ardere; 9. Fragmente dintr-un coxal.

Pl. VIII. Mihoveni-*Cahla Morii*, M2/2017. Male, 20-30 years old. 1. Large cranial fragments; 2. Parts of the upper jaw with preserved dental alveoli; 3. Body fragments and a ramus of the mandible; 4. Cranial fragments in transition to calcination; 5. Dentition; 6. Cranial fragments with traces of oxidation; 7. Vertebral bodies; 8. Rib fragments in different stages of burning; 9. Fragments of a coxal.

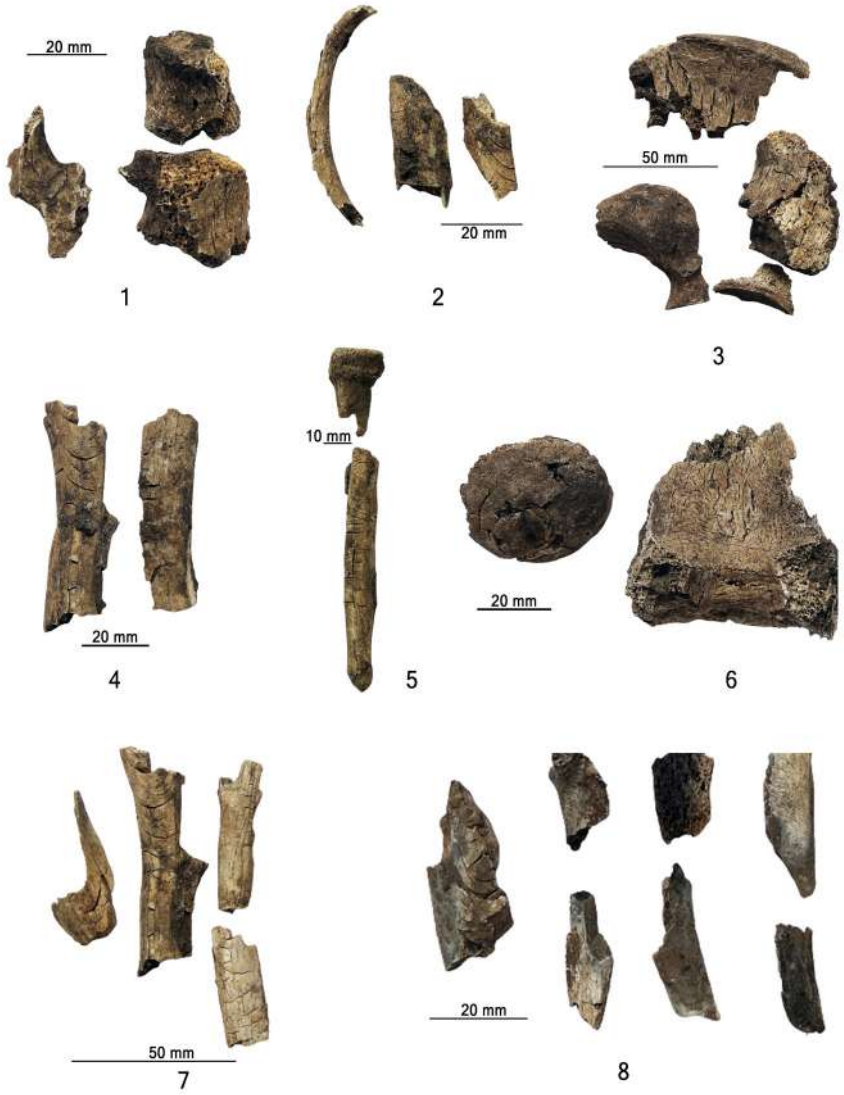
Pl. IX. Mihoveni-*Cahla Morii*, M2/2017. Bărbat, 20-30 ani. 1. Fragmente moderat incinerate din diafize; 2. Fragmente din diafize în tranziție spre calcinare; 3. Părți spongioase (epifize și tarsiene); 4. Metatarsiene/metacarpiene; 5. Falange; 6. Temperatura la care au ajuns unele regiuni scheletice conform coloristicii peretelui osos.

Pl. IX. Mihoveni-*Cahla Morii*, M2/2017. Male, 20-30 years old. 1. Moderately cremated fragments from diaphyses; 2. Fragments from diaphyses in transition to calcination; 3. Spongy parts (epiphyses and tarsals); 4. Metatarsals/metacarpals; 5. Phalanxes; 6. The temperature reached by some skeletal regions according to the colour of the bone wall.

Pl. X. Mihoveni-Cahla Morii, M3/1990. Bărbat, 20-30 ani. 1. Frontal, arcada superioară a orbitei de pe partea stângă; 2. Maxilar superior, marginea inferioară a orbitei; 3. *Pars petrosa*; 4. Temporal, fosa mandibulară, tranziție spre calcinare; 5. Parte din corpul mandibulei cu alveole dentare conservate; 6. Condil mandibular; 7. Unități dentare; 8. Fragmente craniene, fisuri reticulare.

Pl. X. Mihoveni-*Cahla Morii*, M3/1990. Male, 20-30 years old. 1. Frontal, the upper arch of the orbit on the left side; 2. Upper jaw, lower edge of the orbit; 3. *Pars petrosa*; 4. Temporal, mandibular fossa, transition to calcination; 5. Part of the mandible body with preserved dental alveoli; 6. Mandibular condyle; 7. Dental units; 8. Cranial fragments, reticular cracks.

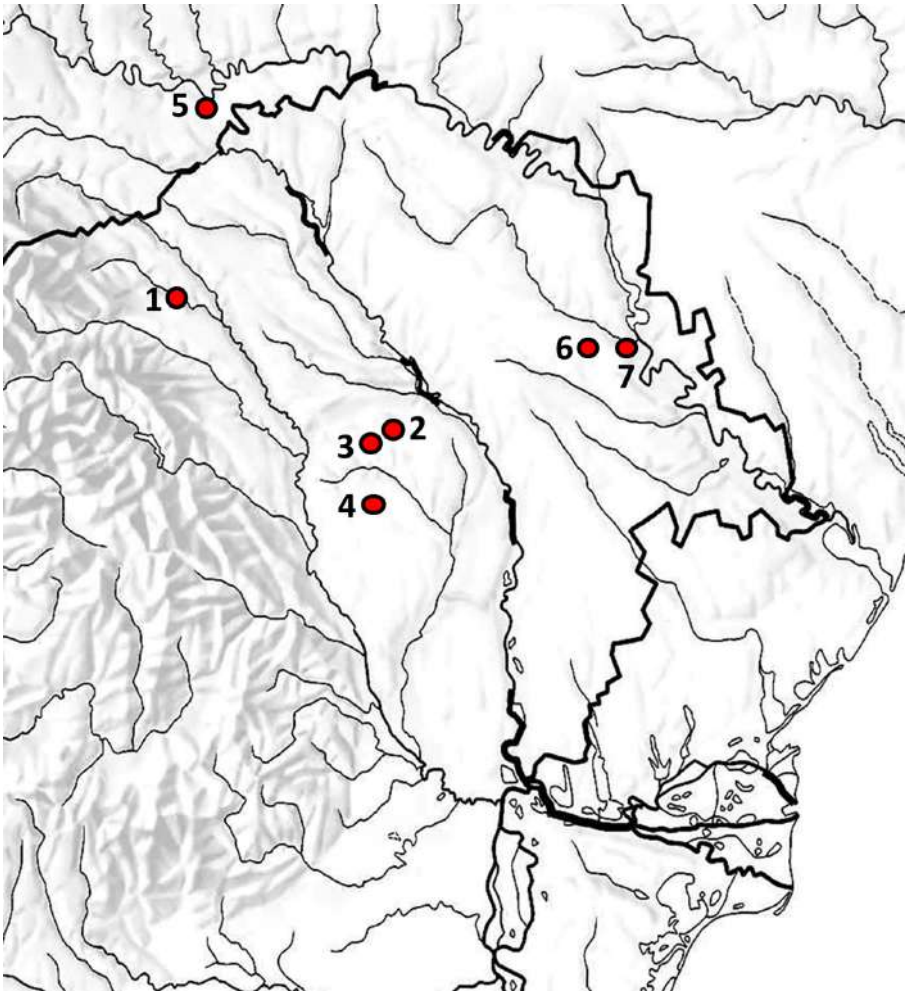

Pl. XI. Mihoveni-*Cahla Morii*, M3/1990. Bărbat, 20-30 ani. 1. Părți din vertebre; 2. Coaste; 3. Fragmente dintr-un coxal; 4. Fragmente din diafiza unui humerus, fisuri transversale și contorsionare; 5. Radius parțial reîntregit; 6. Epifizele femurale proximală și distală aproape întregi; 7. Fragmente din diafize cu fisuri și fracturi transversale curbilinii; 8. Tranziție de la carbonizare la calcinare pe unele oase postcraniene.

Pl. XI. Mihoveni-*Cahla Morii*, M3/1990. Male, 20-30 years old. 1. Parts of vertebrae; 2. Ribs; 3. Fragments of a coxal; 4. Fragments of the diaphysis of a humerus, transverse cracks and contortion; 5. Radius partially restored; 6. Almost complete proximal and distal femoral epiphyses; 7. Fragments of diaphyses with cracks and curvilinear transverse fractures; 8. Transition from carbonization to calcination on some postcranial bones.

Pl. XII. Mihoveni-*Cahla Morii*, M3/1990. Bărbat, 20-30 ani.
Temperatura la care au ajuns unele regiuni scheletice conform coloristicii peretelui osos.
Pl. XII. Mihoveni-*Cahla Morii*, M3/1990. Male, 20-30 years old.
The temperature reached by some skeletal regions according to the colour of the bone wall.

Pl. XIII. Harta necropolelor culturii Poienești – Lucașeuca din spațiul carpato-nistrean. 1. Mihoveni - *Cahla Morii* (com. Șcheia, jud. Suceava); 2. Boroșești (com. Scânteia, jud. Iași); 3. Buhăiești (com. Vulturești, jud. Vaslui); 4. Poienești (jud. Vaslui); 5. Dolineani (regiunea Cernăuți); 6. Șipoteni (raionul Călărași); 7. Lucașeuca (raionul Orhei).

Pl. XIII. Map of the necropolises of the Poienesti – Lucașeuca culture in the Carpathian-Dniester area. 1. Mihoveni - *Cahla Morii* (com. Șcheia, jud. Suceava); 2. Boroșești (com. Scânteia, jud. Iași); 3. Buhăiești (com. Vulturești, jud. Vaslui); 4. Poienești (jud. Vaslui); 5. Dolineani (regiunea Cernăuți); 6. Șipoteni (raionul Călărași); 7. Lucașeuca (raionul Orhei).